

Kuhati zgodovino

Katja Čičigoj

Glavne sestavine 20. stoletja: 3.000 kg vojaških operacij, 50 l klanja in ščepec morij

» 6 vojn, 11 receptov in 60.361.024 mrtvih« so sestavine, ki lahko zadostujejo, da v enem zamahu zakuhamo eno najbolj krvavih jedi na jedilniku človeštva – 20. stoletje. Dokumentarist Péter Kerekes v filmu *Kuhati zgodovino* (Ako sa varia dejiny, 2009) to izvede z mojstrsko večščino glavnega kuharja, ki nikjer ne privilegira posameznih nacionalnih kulinarčnih posebnosti akterjev zgodovine (četudi to samo nacionalno specifično pogosto neposredno problematizira), pač pa vse enakovredno zmeša v svojo enolončnico, ki jo začini še z obilico lucidnega humorja. Kerekes nam postreže večkrat nagrajeno jed, katere glavna sestavina sicer kot rečeno so nacionalne partikularnosti, vendar dobro zalite s svežim kozmopolitskim vinom.

Če bi lahko strnili najbolj poenostavljeno pro-vojno argumentacijo v ideološko puhlico »ni hrane (torej ekonomske koristi in rasti) brez vojne«, Kerekesova kuhinja izvede obrat: »ni vojne brez hrane«. Njegova arheologija spominov številnih vojaških

kuharjev, ki so polnili (včasih zastrupljali, včasih pred strupi s pokušanjem varovali) želodce vojakov in okupatorjev na vseh straneh večjih spopadov na evropskih tleh v 20. stoletju (od 2. svetovne vojne, prek madžarske vstaje leta 1956, češke pomladi leta 1968, alžirske vojne za neodvisnost, balkanskih vojn do vojne v Čečeniji), ni zgolj še ena v vrsti že nekaj desetletij nad vse popularnih »alternativnih zgodovin«, ki iz zaprašene zakladnice naše skupne polpreteklosti izkopljejo »male zgodbe« izpod masovne teže velikih konfliktov in političnih odločitev. Zgodovino tu resda kuhajo ali raje prek spominov »pogrevajo« udeleženci, ki jih uradne zgodovine po pravilu zanemarjajo – vojaški kuharji. Vendar pa Kerekesov film ne zapade kakemu navnemu poskusu revizije ali reevalvacije preteklosti v slogu »v resnici so zgodovino krojili tisti v zakulisju«. Nasprotno, četudi motiv kuhanja kroji sam lok pripovedi ter narativno strukturo posameznih sekvenc

in daje specifični »okus« celotnemu filmu, je kuhanje tu bolj narativni mehanizem, ki omogoča rekonstrukcijo zgodovinskih dogodkov iz specifične sveže in predvsem oddaljene perspektive, ki tem dogodkom odvzema patos politične polarizacije ali moralističnega sentimentalizma.

Če bi tako lahko ta epizodni sprehod prek vojaških konfliktov 20. stoletja imeli za protivojni film, bi bilo tej sintagmi potrebno odvzeti zgoraj omenjene konotacije. Film ni testament proti klanju človeka po človeku zaradi sporadičnih humanistično univerzalističnih začimb (»Vsi vojaki morajo jesti, pa naj bojo Madžari, Rusi ali Nemci,« pravi madžarski kuhar, ki je hranil tako rojake revolucionarje kot okupatorsko sovjetsko vojsko), pa tudi ne zaradi občasnih sentimentalno moralističnih prilog (pripoved nemškega vojaka, ki je odklonil poslednjo željo romunske deklice pred smrtjo, sladkor, zaradi prepovedi stika s civilisti). Nasprotno, prav specifična brechtovska,

skoraj karnevaleskna forma filma le-temu omogoča zdravo distanco do polpretekle zgodovine, obenem pa razpira nujni premislek o odnosu sodobnosti do te preteklosti, ki je morda še vse prepogosto izgovor za politične manevre in lažne polarizacije.

Kerekesova »rekonstrukcija« zgodovinskih dogodkov prek spomina vojaških kuharjev namreč ni kak realistični posnetek dogajanja oz. njegova verna rekonstrukcija. Kar odlikuje posamezne sekvence, je prav eksplicitno teatralna mizanscenska postavitve rekonstrukcij, katere teatralnost še poudarjajo pogosto statični kadri (ki kot nekakšni *tabloji* poudarjajo umetnost sekvenc, obenem pa neposredno delujejo kot reprodukcije gledališkega dispozitiva). Ta teatralnost monologe preživelih kuharjev spreminja v vse kaj drugega kot klasične informativne sekvence »govorečih glav« in jih mestoma celo približuje nekoliko teatralni estetiki burleske – npr. sekvenca ostarelega nemškega kuharja, ki fingira skrivanje pred sovjetskimi tanki v žitnem polju; ali ruska kuharica, ki daruje blinje padlim vojakom na pokopališču (in pripoveduje, kako so to počeli med vojno); srbske kuharice, ki ponovno pripravljajo jed v razbitinah nekoč cvetočega hotela; kuhanje zrezkov za potopljeno posadko podmornice v morju, ki nato zrezke preplavi in s tem izvede daritev kuharja mrtvim tovarišem; naposled pa tudi pripoved Titovega nutricionista in kuharja za položeno mizo na vrtu nekdanje – danes razpadajoče – rezidence maršala Tita.

Film *Kuhati zgodovino* na vizualni ravni vseskozi streže z metaforami vojnega klanja v obliki hrane, ob čemer pomembno mesto mesa kot morda najbolj očitne prisposode seveda ne preseneča (klanje živali za obrok – npr. petelina, krave, prašiča – je vselej uvrtura v pripoved o nekem dotičnem konfliktu), četudi se metafore ne omejujejo na meso, temveč sežejo tudi na

sam (v jedru »nasilen«) proces priprave hrane, npr. mesenje klobas, vzhajanje kruha kot bombardiranje, peka kruha kot plinska celica itd.). Neposredno, bolj metonimično povezavo med hrano in vojno pa ponudi prav prej omenjeni Titov nutricionist: tako kulinariko kot vojaške operacije zaznamuje močna nota nacionalizma. Medtem ko se je Tito po pripovedovanju kuharja in nutricionista odlikoval z izbranim kozmopolitskim okusom, pa je propad Jugoslavije spremljala vrsta političnih srečanj z vselej izrazito domačijsko in nacionalno obarvano kuhinjo, tudi dobesedno (hrana v vzorcih nacionalne zastave), ki je zapečatila nemogućnost sprave med nekdanjimi bratskimi narodi in napovedala krvavo morijo na tem ozemlju. A kako smešen je pravzaprav ta nacionalni patos, investiran v hrano in vojno, nam postane jasno predvsem ob pripovedi hrvaškega kuharja, ki zatrjuje, da nikoli ne bi kahal s Srbom in da srbskih receptov nikakor ne razume – sledita namreč izpisa dveh receptov, hrvaškega in srbskega s povsem identičnimi, a različno poimenovanimi sestavinami. Kerekes nam servira *repete* porcije brezhibne ironije.

Tudi sicer bi bilo film, tako po vsebini kot po slogu ga odlikuje jedka ironija, moč povzeti z naštevanjem receptov, ki se izpisujejo po koncu vsakega prizora oz. obravnavanega dogodka in tvorijo na verbalni ravni najbolj »poetične«, pa tudi najbolj

neposredno komične odseke filma: različni za četo ruskih vojakov, kruh za 18 milijonov nemških vojakov, blini za 11 milijonov padlih ruskih vojakov, zastrupljeni kruh za 1.000 ujetih esesovcev, madžarske klobase za 120.000 sovjetskih okupatorjev, *coq au vin* za 500.000 francoskih vojakov (ki so po pripovedovanju enega od legionarjev pravzaprav jedli zgolj hrano iz konzerve), polnjeni jurčki za 500.000 sovjetskih okupatorjev, teletina za 80.000 hrvaških vojakov, paprikaš za 74.000 srbskih vojakov, dunajski zrezki za 19 utopljenih tovarišev, poslednja večerja maršala Tita ...

Prav ta humorna distanca, ki jo v zgodovinsko naracijo vnese oddaljena perspektiva izza kuharskega pulta, omogoča Kerekesu luciden in distanciran pogled na nacionalizme 20. stoletja, ki so zanetili mnogo več vojaških konfliktov, kot jih je mogoče spraviti v dobro uro dokumentarnega filma. To ni niti iskanje krivcev niti moralistično opominjanje v slogu, »... *da se ne bi nikoli več zgodilo*«, še najmanj pa želja po ponovni polarizaciji nacionalnih afektov. Ravno nasprotno: prav humor in ironija omogočata uvid, da smo zgodovino v preteklosti kuhali z vse preveč začimbami nacionalizma in sovraštva, obenem pa opomin na to, da danes te zgodovine ne gre pogrevati predolgo, saj se utegne ob tem zažgati ali vsaj pretirano razkuhati. *Kuhati zgodovino* pa je ravno prav *al dente*.

